

արդայցինք սիրով և հաճու-
թեամբ Հայրենիք պատուա-
կան օրագրին թիւ 851, 853,
866 թերթերուն մէջ երեք յօ-
դուածներ, մակագրեալ « Անարկ
մը Հ. Քաջունիի Բառգրքին վրայ »,
գրեալ Յովհ. Արթինեանէ՝ աշակերտ
Համալսարանի բժշկութեան նանսիի։
Սա յետ գովելոյ մեծապէս գործոյն
արդիւնքը, որ պիտի ըլլայ կ'ըսէ « պա-
տուական առաջնորդ մը բոլոր անոնց
որոնք իրեն պիտի հետեւին հայ գի-
տութեան զարգացման և ուսումնա-
սիրութեան մէջ », ինչ ինչ քրնադա-
տութիւններ կ'ընէ արդարասէր ոգ-
ւով և գիտութեան փափաքով։ Եւ
պատճառ քննադատութեանց են՝ ըստ
մեծի մասին՝ բնական պատմութեան
վերաբերեալ բառերն, որոց ոմանց
ձևերը ոչ ուղղապէս գրուած են՝ իւ-
րաքանչիւրը իր տեղը, և կան բառեր
որ անպատշաճ կ'երևին իրեն։

Յառաջ քան ի մասունս իջնելու կ'ը-
սեմք, թէ Բառգրքիս մէջ ձևերը գըտ-
նել և դնելը յանձնուած էր աշխոյժ
երիտասարդ քահանայի մը, վասն զի
չէր ներեր ժամանակս զբաղիլ այդ-
պիսեզք, և մանաւանդ հեռի ի վանաց
բնակելովս։ և միշտ երախտապարտ
եմ նոյն երիտասարդ քահանային
առ իս ըրած ձեռնտութեան՝ Բայց
ինչպէս յայտնի է ամենուն, այդպիսի
մեծ գործոյ մը մէջ, որ առաջին ան-
գամ կ'երևէ ազգիս մէջ պատկերա-
զարդ, կրնան վրիպակներ սպրդիլ
կամ անգիտութեամբ և կամ անու-
շաղիւթեամբ, որոց ոմանց մեկը ալ
ծանօթ եղած եմք յետ տպագրու-

թեան թերթիցն, և զոմանս փոփո-
խեալ։

Բայց այդ ակամայ վրիպակներն,
ինչպէս ուսումնասէր քննադատն իսկ
կ'ըսէ, չեն պակսեցներ գործոյն մեծ
արդիւնքը։ Լաւագոյն էր թէ չըլլային.
բայց ըստ առածին, « Լաւագունին
անյադ տենչ՝ — Բառնայ և զլաւն առ ի
մէնջ »։ Մենք ուրախ եմք որ ուսու-
մնասէր և գիտուն անձինք իրենց ու-
ղիղ քննադատութիւններն ընեն գոր-
ծոյս վրայ, որք ապագային կրնան օգ-
տակար լինել։

Իջնանք ի մասունս։ Ուղիղ է քննա-
դատին ըսածը, թէ վրիպակաւ գը-
րուած է Butome տնկոյն ձևը Hotto-
nie տնկոյն տեղ, Adonide ծաղկին ձևը
Anémone ծաղկին տեղ։

Բառգրքիս ձև 204 է ստուգիւ թէյի
ձև, և կը զարմանամ՝ թէ ի՞նչպէս
դրուեր է Cerisier բառին մէջ վայրի
բայենայ տեղ։

Գալով Ers և Vesce բառից քննա-
դատութեան, կ'ըսեմ թէ 402 ձևը
որ գրուած է Ers բառին առջև՝ կը
պատկանի բուն Vesce բառին, ինչպէս
որ հոն ալ գրուած է նոյն ձևը, բայց
ինչպէս յայտնի կ'երևի, երկուքն ալ
իրարու մերձաւոր են, մինչև Պէշը-
րէլի բառգրքին մէջ ըսուած է Ers
տնկոյն համար Plante légumineuse
appelée vulgairement Vesce noire.
Ուստի կրնամք բսել Վիզն սեւաւ, Վիզն
վայրի, որոշելու համար բուն վգանէ
(vesce). ինչպէս Trèfle Առառյոտ, ու-
ղելով որոշել Luzerne լա. Medicago
տնկէն, յետինը կոչեր եմ վայրի ա-
ռառյոտ։ — Ers տնկոյն սովորական

տեսակն է Ռայն (Lentille cultivé. լս. Ervum lens).

Gaillet, Կրաքնիտտ տնկոյն ձևը 486 թուի և ինձ՝ թէ վրիպակաւ դրուած է: Միայն Պարրալի երկրագործական բառգրքին մէջ կը գտնեմք որ կաթնխոտի տերևները են հակագիր, բայց իր տերևակներու (stipule) պատճառաւ կ'երեցնեն զինքը ճառագայթածէ տերևովք (à feuilles verticillées), նման տորոնի (garance) տերևոց, վասն զի կաթնխոտ է ի ցեղէ տորոնեայց (rubiaceées).

Geranion Խորդեմի անուան վրայ՝ այս ինչ կրնամք ըսել՝ թէ խիստ շատ տեսակներ ունի, բայց թէ ձև 500 է Խորդեմի Ռոքերդի, չեմք կրնար ըսել ստուգութեամբ. միայն կը հաստատեմք թէ 501 ձևը դրուած է գլխիվայր:

Germandrée, Լերդախոտ անուան ձև 502 և Giroflée Երանարակ ձև 506 վրիպակաւ դրուած են, և չեն իրենց սեպհական: Իսկ թէ 506 ձևը է Silène տունկը, չեմք կրնար ըսել ստուգութեամբ: Նոյնպէս վրիպակաւ դրուած է ձև 608 Lierre terrestre կամ Glécome, որ է ձև Hypéricum տընկոյն:

Գանք հիմա օրագրին 853 թերթին մէջ ըրած քննադատութեանց: Կ'ընդունիմ 75 ձևին մէջ Arion Արիոն կենդանւոյն կլոր ծակը յաշակողմ ըլլալը, մինչդեռ ձևին մէջ փորագրած է ի ձախակողմ, որ է իր թղբին բերանը, ոսկից շունչ կ'առնու: Ձև 126 վրիպակաւ դրուած է Bellette կենդանւոյն առջև, որ է խոշորոք Taupe պատկերը:

Cantharide Կանթար քառին առջև դրուած են 186, 187, 188 ձևերը առնելով Լիթրէի Բժշկական բառգրքէն, վասն զի երեքն ալ ունին խաւանիչ հանգամանք, բայց են ստուգիւ երեք զանազան տեսակ պատնեաթի միջատներ. առաջինն ձև 186 է բուն

Կանթար կոչուածը. երկրորդը ձև 187 է Mylabris Միլաբր, երրորդը ձև 188 է Méloé Մեդրաճ: Վերջին երկուքը շատ անգամ խարդախութեամբ Կանթարի տեղ կը գործածուին:

Մեր քննադատին Ոսկի եղնակին (Cétoine doré) և Բնդեռն ծառոց (Han-neton) վրայ ըրած դիտողութիւնը ստոյգ է, բայց դիտմամբ դրուած է 206 ձևը որոյ վրայի միջատն է ոսկի եղնակ, և տակինը բնդեռն ծառոց, ագետոր: Հարկ համարուած է երկուքն ալ ի միասին գնել, իրարմէ ունեցած տարբերութիւնը իմանալու համար ըստ արտաքին ձևոյն, թէպէտ և դունով և ուրիշ հանգամանքներով բոլորովին կը տարբերին իրարմէ: Այս ստոյգ է որ լաւ կ'ըլլար բառգրքին մէջ բացատրել ձևին այս տարբերութիւնը:

Comatule կենդանւոյն համար ըսածը չեմք կրնար հաւատել, նոյն պէս և 283 ձևին ստուգութիւնը: միայն այս կ'ըսեմք որ դրածնիս Պեշըրէի բառգրքին վարդապետութիւնն է, ոսկից առած եմք:

Եիտակ է քննադատին ըսածը, թէ ձև 363 պատշաճի Homard Աստակոսի և ոչ Écrevisse Խեցգետնոյ. թէպէտ իրարու նման կենդանիք են: Վերջնոյն մկրտաները են հաւասարաչափ և ոչ սղոցաձև. մինչդեռ Աստակոսի են սղոցաձև, և տակինը փոքր քան զվերինն:

Գալով Ganglion բառին կ'ըսեմք, թէ պէտք է կոչել պարզաբար Հանգոյց կամ Կծիկ, և ոչ Հանգոյց չղաց. որովհետեւ են հանգոյցք չղայինք և հանգոյցք աշղայինք, իրարմէ դատ:

Հուսկ ուրեմն գանք պատասխանել 866 թուոյն մէջ ըրած քննադատութեանց, զորս չեմք գտներ հիմնական և արդարացի, այլ գրուած ըստ իւրումն ըմբռնման, որուն համար կ'ըսէ և քննադատն իսկ, թէ « գուցէ ոչ

գիտական պաշարս կը բաւէ և ոչ ուսանողի ժամանակս »:

Կ'ըսէ թէ բառգրքիս գէթ բնապատմական մասը Քիւլիէի ժամանակակից գրքերէն ներշնչուած է գոգցես, և ոչ այժմեան մանրագիտին և նշգրանին ըրած գիւտերուն համեմատ: Կը սխալի մեծապէս, վասն զի ինչպէս յառաջաբանին մէջ ըսած եմք, թէ գործոյս առաջնորդ առած եմ Պուլյէի Գիտութեանց և Արուեստից և գեղեցիկ դպրութեանց Բառգիրքը, բայց աչքէ անցուցիւր եմք նաև Պարբայի նորատիպ քառահատոր երկրագործական բառգիրքը, որ բուսոց և կենդանեաց կարևոր ներուն վրայ կը խօսի ընդարձակօքէն: Հարկաւ Բառգիրքս բնական պատմութեան հարկաւոր մասերը բովանդակելով հանդերձ, պիտի ունենայ իր համառօտութիւնը, և ոչ երկայնօրէն և մանրաքնին վարդապետել, որ կը պատշաճի բնական պատմութեան գրուածքի մը:

Կ'ըսէ քննադատը « թէ ճիգ մը կը նկատուի բոյսերու և կենդանիներու անուններու հայացուցման »: Այդ ստոյգ է, և յայդմ է գործոյս մեծ պարծանքը, որ ջանացեր եմ ըստ նախնեաց, բառերուն նշանակութեան համեմատ, որ ըստ մեծի մասին յուսարէնէ կամ լատինէ ածանցեալ են, հայացնել: Մեր քննադատին ականջին խորթ կու գայ Vanille բառը Համեմունկ կոչելը, որ ընդունելի եղած է ազգին, և ոչ վանիլ ըստ քմաց իւրոց: Գարձեալ խորթ կուգայ մեր քրն-

նադատի ականջին Ոսկեռունկ (ալթըն քէզըի) Ipécacuanha, զոր մեք յարմար ցուցած եմք, Ոսկեծաղիկ (Chrysanthème), Ոսկեէդէգն (Lusimague), զոր ունիմք ի նախնեաց: Մեք չունիմք ի շխանութիւն՝ այն բառերը որք կան ի նախնեաց՝ Զնջել, և եւրոպական անունները անոնց տեղ փոխանակել:

Չեմք հակառակիւ Epilobe բոյսը կոչել Եպիլոբ քան Ծաղկոզրի, որ կը պատկանի եպիլոբին մէկ տեսակին:

Վերջ տալով խօսքիս կ'ընեմ, թէ կան և հիմա ազգին մէջ նորուս պատանիներ, եւրոպական գիտութեանց հետամուտ, բայց սակաւ հմուտ ազգային լեզուի և մեր նախնեաց գրուածոց, որք կ'ուզեն եւրոպական բառերը գործածել, անգէտ հայերէն անուանց գոլով, ինչպէս Cétérach տունկը անուանել Սեդրաք, որ ծաղու արժանի թուի մեզ:

Մեք ջանացած եմք այն բառերը որ գտողին կամ տեղւոյն անուամբ կոչուած են, նոյնը պահել հայերէնի մէջ տառադարձութեամբ, իսկ միւս գիտական բառերը որ նշանակութիւն մը ունին յունէ ածանցմամբ, թարգմանաբար կազմել, և աննշանական բառերը յարմարցնել ըստ պատշաճի որչափ կարելի է, երբ չեմք գտած ի նախնեաց բառ մը համանշանակ, և կամ յարմար բառ մը յայլոց յօրինեալ:

Հերիքացի այս համառօտ գրութիւնս ի պատասխանի երեք յօդուածոց Յովհ. Արթինեանի, ուսումնասէր պատանւոյն:

Հ. Մ. Քաչուռի

